

A BÖLCSELET VIGASZTALÁSÁBÓL

Szűkölködés, bővelkedés

Mit akartok a szerencse lármás emlegetésével? Úgy vélem, a nélkülözést óhajjtátok elkerülni a javak bőségével. Csakhogy ezzel éppen az ellentétét éritek el... Hiszen sokban szűkölködnek azok, akik túlságosan sokban bővelkednek. És fordítva is igaz: alig szűkölködnek azok, akik a bőséget természetük szükségleteivel mérik és nem telhetetlen, fölösleges dolgokra törő vágyaikkal. Vajon annyira nincsen nektek saját, veletek született értéketek, hogy külső, távoli dolgokban kell keresnetek javaitokat? Ilyen felforgatott volna a dolog rendje: az értelme miatt isteni lénynek a lélektelen készletek birtokában kell fényét találnia? Más lények megelégednek a magukéval: ti pedig, emberek, észre Istenhez hasonló lények, a legalacsonyabb dolgoktól várjátok kiváló természeteteknek képességeit s nem látjátok be, mily sérelmet követtek el ezzel Teremtőtökön! Ő azt akarta, hogy az emberi nem minden teremtmény fölött kiválják: ti letaszíjtátok méltóságtokat a legalacsonyabb dolgok alá... Mily általánosan elterjedt az a ti tévelyetek, mintha idegen képességekkel valami díszíthető volna. Pedig nem. Mert ha valami a mellékelt dolgok miatt fénylik, akkor épp a mellékletek érdemelnek dicséretet; amit pedig ezek takarnak, megmarad a maga rútságában.

Hírnév, dicsőség

Mint a csillagászat bebizonyítja és te is tudod, a föld a maga egész terjedelmével parányi pont csupán az ég térségéhez képest... A világ e csöppnyi részének is mintegy negyedrészt ismerjük. Ha ebből a negyedrészből levonod, amit tengerek, mocsarak vagy szomszjas sivatagok tesznek ki, alig marad szűk kis tér az embereknek lakóhelyül. Hát ennek a kis parányi pontnak kis parányi pontján körülkerítve és körülzárva akartok híresek lenni? Mi nagyszerű, mi végzetlen van egy ilyen csekély térre szorult, egy ilyen szűk korlátok közé zárt dicsőségben? Vedd még hozzá, mennyi nyelvre, szokásra, életmódra nézve különböző nép él rövid itt-tartózkodásunknak ezen az amúgy is szűkre kerített helyen! Ezekhez — az utazási nehézségek, a nyelvek különbözősége, a közlekedés szokatlansága miatt — még az államoknak híre sem jut el, nem-hogy az egyes embereké. Cicero idejében — mint valahol maga említi — a római birodalom híre nem jutott túl a Kaukázuson, pedig a birodalom már akkor nagy volt s félelmetes a pártusok s egyéb ottani népek előtt.

Hozzá még a különböző népeknek erkölcei és intézményei annyira eltérnek egymástól, hogy ami az egyiknél dicsőséget arat, az a másiknál büntetendő cselekmény számba megy. Így azután akiknek szívügye, hogy magasztalják, annak éppen nem érdeke, hogy neve sok nép előtt legyen ismertté. Meg kell elégednie azzal, hogy saját népe előtt híres, és hogy az a ragyogó halhatatlan hírnév megreked egy nemzet határain belül. De hány ünnepelt ember emlékét törli el — írások hiányában — idővel a feledés! Ambár mit használnak maguk az írások is, amikor íróikkal együtt azok is elavulnak, mind homályosabb és kegyetlenebb feledésbe merülnek. Ti nem tudtok szabadulni attól a káprázattól, hogy aki híres a jövőendő századok előtt, halhatatlanságban részesül. De vedd az örökkévalóságnak mérhetetlen téreit: mid marad akkor, hogy neved tartósságán örvendezhess? Mi egy szempillantás tízezer évhez képest? Legkisebb része ugyan, de mégis csak része. De maga ez a tízezer esztendő — vagy akár a sokszorosa — össze nem mérhető a végtelen tartammal. Mert végtelenekeket össze lehet ugyan egymással hasonlítani: de végest a végtelennel? Sohasem. Így azután tarthat a hírneved bármily hosszú időn át: a kimerítetlen örökkévalóságot tekintve nem kicsiny lesz az, hanem egyáltalán semmi.

A gondviselés rejtélyei

Van, akinek erkölcsi értékében isteni ítélet és emberi vélekedés megegyeznek, és mégis gyöngé lelkű. Ha balszerencse sújtja, máris megszűnik becsülni azt a tiszta életmódot, amely nem volt képes őt megtartani szerencséjében. Az ilyent a balsors rosszabbá tenné, azért az isteni intézkedés bölcsen megkíméli olyan bajok elszenvetésétől, amelyeknek elviselésére nem lenne elég erős.

Itt egy másik sors: minden erényben tökéletes, szent. Istennel élő. A gondviselés nem enged hozzá semmiféle bajt, még testi gyöngeségektől sem engedi hányódni. Gyakran megesik, hogy a jók nagy hatalomra jutnak a garázda gonoszság megfékezésére. Másoknak lelkük milyensége szerint vegyes sors jut: van, akit sújt a gondviselés, hogy hosszú jólétben el ne lazuljon, van, akit nehéz napokkal zaklat, hogy erői a türelem gyakorlataival elzodódnak. Egyesek kelletén túl félnek olyan bajoktól, amelyeket pedig el tudnának viselni: mások viszont kelleténél jobban lenézik azt a bajt, amelynek elviselésére nem elég erősek. Ezeket a gondviselés szomorú dolgokon vezeti át, hogy megismerjék magukat.

Néhányan fennkölt haláluk által szereztek meg dicsőségüket a jövő századok előtt. Mások rendíthetetlenek maradtak kínjaik között s ezzel példát adtak a többieknek arra, hogy az erényt nem győzhetik le bajok. És nem kétséges, hogy mindez helyesen, bölcs intézkedéssel történt így, s azoknak is javukra vált, akikkel megesett.

Ugyanígy magyarázzuk azt is, hogy a rosszakat majd jó, majd balszerencse éri. Azon senkisé nem csodálkozik, hogy a rosszak rosszul járnak, hiszen a közvélemény szerint arra érdemesek. Bűnhődésük másokat visszariaszt a bűntől, őket magukat pedig megjavítja. A gonoszoknak jutott szerencse viszont nagy bizonyosság az igazak számára afelől, mit kell tartaniok az ilyen szerencséről, amely, mint látjuk, rosszaknak is osztályrésze lehet...

Így műveli gyakran a gondviselés azt a nagyszerű csodát, hogy rosszak térítenek meg rosszakat. Mert amikor az ilyenek a hitványaktól szenvednek el bántalmakat s ezt észreveszik, meggyűlölik a bántalmazók gonoszságát s visszatérnek az erény útjára, mert nem akarnak hasonlóké lenni azokhoz, akiktől megundorodtak.

„Ámde nehéz nekem istenként szólni ezekről.” Nem szabad embernek az isteni tevékenység minden rejtélyébe behatolni ésszel vagy kifejtetni azt szóval. Csak azt az egyet értsük meg, hogy Isten, a minden dolgok atyja, mindent a jóra vezérelve intéz s míg mindazt, amit teremtett, a maga hasonlóságában igyekszik megtartani, minden rosszat száműz államának határaitól a végzet szükségességének sora által. Így történik azután, hogy a rossz, amely a földkerekségen túláradtak látszik, semminek bizonyul, ha az isteni gondviselés intézkedéseit figyeled.

Az erényeseknek tehát, ha még csak útban vagy fejlődésben vannak az erény felé, minden jó, bármilyen történjék is velük. A rosszban megalkodottaknak pedig bármely szerencse rossz. Ezért nem szabad a bölcsnek kétségbeesnie, ha harcra hívja a sors, mint ahogyan a bátor emberhez sem illő a kesergés, ha küzdelemre kerül a sor. Mert mind a kettőnek a nehézség maga az anyaga: ennek a dicsőség elérésére, annak pedig a bölcsesség megszilárdítására. Innen van az erény neve is: saját erejére támaszkodva áll ellen győztesen a balsorsnak.

Hiszen ti, akik az erényben már előre haladtatok, ti sem arra jöttetek, hogy gyönyörökben ömöljön szét életetek, vagy élvezetekben ernyedjete el. Adáz harcot folytattok mindenféle sorssal, hogy a jószerencse meg ne rontson,

a balsors el ne nyomjon. Foglaltatok el erős lélekkel a középszert! Mert bármi, ami ez alatt vesztegel, vagy e fölé nyúlik, lemarad a boldogságról s nem hozza meg a munka jutalmát. Kezetekbe van letéve, milyen szerencsét formáltok magatoknak.

Az örökkévalóság

Az örökkévalóság az életnek határtalan s egyben egyszerre, egészen való, tökéletes birtoklása. Mindaz, ami az időben él, most jelen van, de tart a múltból a jövő felé. Ami az időbe van beállítva, nem foghatja át egyszerre egész életének terjedelmét. A holnap még nem az övé, a tegnap már eltűnt számára... De ha végtelen volna is tartama, mégsem bírja létét a maga egészében egyszerre, mert múltját már nem, jövőjét még nem tartalmazza. Azt nevezzük tehát joggal örökkévalónak, ami egész határtalan életének teljességét egyszerre fogja és tartja, aminek semmi sem hiányzik a jövődjéből és semmi sem folyt el a múltjából. Az ilyen lény szükségképpen mindig magánál van, önmaga birtokában és tudatában, neki jelen van a hömpölygő idő végtelensége.

Azért nincs igazuk, akik Platónra támaszkodva azt vélik, hogy a világnak nem volt kezdete és nem lesz vége s ebből arra következtetnek, hogy a világ egykorú a teremtetőjével: örök. Mert más dolog vég nélkül lenni, amit Platón tulajdonított a világnak és ismét más az élet végtelen tartamát egyszerre élni és egyetlen jelenbe fogni, ami isteni. Isten nem okvetlenül az idő mennyisége szempontjából ősebb teremtményeinél, hanem inkább egyszer, nem részekben leéli természetének sajátosságából... Ha tehát a dolgokat méltó nevükön akarjuk nevezni, Platón nyomán Istent öröknek, a világot pedig tartósnak kell mondanunk. Mivel tehát mindenki saját természete szerint ismeri a dolgokat, Isten pedig örökkévaló és mindig-jelen, azért az ő tudása is fölmúlja az időnek minden mozgását, áll a saját lényének egyszerűségében, osztatlanóságában, felöleli a múltnak és jövőnek végtelen tereit, s a maga osztatlan ismeretében mindenekeket úgy lát, mint történőket...

Mért követeled tehát, hogy szükségessé váljanak, amiket az isteni tudás fénye bevilágít, mikor hiszen az emberek látása sem teszi szükségessé a látott dolgokat? Mert vajon ha valamit a jelenben látsz, annak a te látásod valami szükségességet ad? Legkevésbé. Így tehát megmarad a halandók elhatározásának sértetlen szabadsága s nincsenek hiába a büntetéseket és a jutalmakat megszabó törvények.

És megmarad a mindenekeket felülről vizsgáló és látó Isten, meg az ő tudásának örökkön jelenvalósága, amelynek a mi jövőndő cselekedeteink milyensége elébe tárul, s amely a jók jutalmazásának és a rosszak büntetésének alapja. És nem hiába irányozzuk reménységünket és imádságainkat Istenre, nem is lehetnek azok foganatlanok, ha igazak.

Alljatok ellen tehát a bűnöknek, műveljétek az erényeket, emeljétek szíveteket helyes reménységekre, küldjétek alázatos könyörgéseket a magasságok felé! Ha nem akartok bujkálni színe előtt, nagy parancs lesz számotokra, hogy jók legyetek, hiszen a mindent látó bírónak szeme előtt jártok!

(Székely László fordítása)